

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven. Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékban</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
---	---	---

Javaslat

az egyházak egyöntetű osztályozása tárgyában.

A „Tiszavidéki lelkészi kör“ 1899 szeptember hó 21-én Darán tartott értekezletén, megbízásból előterjesztette:

F. Varga Lajos.

Igen tisztelt lelkészi értekezlet!

A f. év május hó 8-án tartott lelkészi értekezletünk jegyzőkönyvének 10. sz. határozata szerint azzal bizattam meg, hogy az egyházaknak egyöntetű osztályozása végett készítenék javaslatot, mely ez őszi értekezletünk elé terjesztetvén, innen az egyházmegyei egyetemes s majdan a kerületi értekezlet elé fog küldetni.

E megbízásnak előzményei vannak. Nevezetesen: lelkészi körünk 1897 nov. havában Milótán tartott értekezletéből egyházmegyénk útján arra kérte a főtiszteletű egyházkerületet (1898 szept. e. m. kgy. 32. sz.), miszerint tegyen fölterjesztést a konventre az iránt, hogy a lelkészi állomások az egész magyarországi reformált egyház területén egyformán soroztassanak osztályokba és pedig 800 frtig a IV-ik, 1000 frtig a III-ik, 1500 frtig a II-ik, 1500 frton felül az első osztályba.

A főtiszteletű egyházkerület azonban 1898 nov. havi közgyűlése 301. számú határozatával a kért fölterjesztést egyszerűen mellőzte, azzal az okolással, hogy „egyházi törvényünk 182. §-a, az egyes egyházkerületek jogkörébe utalta az egyházak osztályozását.“

E kerületi határozat hozatván szóba: jött ismét felszínre az egyházak osztályozásának kérdése a mi lelkészi körünk *istvándi-i* értekezletén; és mert értekezletünk — úgy emlékszem reá — a ridegen elutasító kerületi végzést nem látta kellően megokoltnak a törvényre hivatkozással — s a mint később látni fogjuk nem is egészen alaptalanul — lett elhatározva, hogy tüzetesebb indokolás kíséretében tétessék meg ismét a javaslat

s terjesztessék tovább, most már nem a hivatalos testületek, hanem előbb az egyházmegyei egyetemes, majd a kerületi egyházi értekezlet elé.

Tisztelt értekezlet! A törvény 182. §-át tekintve, a hivatolt egyházkerületi határozat csakugyan méltán útasította el egyházmegyénk e tárgyú fölterjesztését és ha én is csupán a törvény e §-át látnám, az iránta való föltétlen tisztelet folytán azt kellene ajánlanom: hagyjunk föl a kérdés további taglalásával; a főtiszteletű kerület a legfelsőbb tekintélyre hivatkozott: a kérdés leveendő a napi rendről. De tisztelt értekezlet! én látok olyasmit is, a mi nincs, *non sens*, egyszerűen annál az oknál fogva, mert a főtiszteletű egyházkerület nem cselekedte meg. Azért hát a megtisztelő megbízásnak eleget teendő: én valóban felszinen tartandónak óhajtván a kérdést, igenis foglalkozom vele s meg fogom tenni vonatkozó javaslatomat.

Hogy tárgyunkra nézve világosan lássunk, szükséges visszamenni a kérdés keletkezésének, az egyházak osztályozásának a gyökeréig. Ez a gyökér a debreceni zsinat talajába bocsátkozik, onnan nő ki. A debreceni zsinat a törvénykönyv 187. és 188. §§-aiban rendeli el az egyházak osztályba sorozását, eként „... egyházkerületenként az egyházak, a papi jövedelem arányában 4 osztályba sorozandók, ... az egyházak osztályozása ... iránti eljárást az egyházkerületek állapítják meg, az egyházmegyék meghallgatásával. Az egyházkerületek a lehető egyöntetű eljárás eszközlése végett, közlik egymással megállapodásaikat.“ A törvény ezen rendelkezésének eleget teendő, a főtiszteletű egyházkerület 1882 nov. havi közgyűlése 362. számú határozata értelmében kiadott „Utasítás“ folytán az egyházmegyék az 1883-ik évi áprilisi kerületi gyűlésre beterjesztették véleményes javaslataikat, s ezek ugyan ezen kerületi gyűlés 40. számú határozatával egy bizottságnak adattak ki. E bizottság Kiss Áron

elnöke alatt az 1883-ik évi szept. havi kerületi közgyűlésre terjesztette be munkáját. A kerület eme közgyűlése 215. sz. határozatával döntött az egyházak osztályozása kérdésében. A bizottság előterjesztésében azon kezdi, hogy „Az osztályozás megállapításánál mindenekelőtt fölmerült azon kérdés, hogy tekintettel az egyházmegyék egymástól eltérő helyzetének, viszonyainak s ezekből kifolyólag különösen az osztályozás alapjául szolgáló lelkészi fizetések mennyiségének, egyházmegyékénti nagy különbségére, nem lehetne és nem kellene-e az egyházakat egyházmegyék szerint viszonylagosan osztályozni? vagy pedig a lelkészi javadalmazás mennyisége tekintetében, egymáshoz közel álló, egyházmegyék csoportosítása szerint, egyrészt a kisebb, másrészt a nagyobb lelkészi javadalmazással bíró egyházmegyékben, külön-külön megfelelő osztályozást alkalmazni s ílymódon azoknak e nemű érdekeit mintegy kielégíteni? Miután azonban — folytatja a bizottsági előterjesztés — a törvény határozottan rendeli, hogy az egyházak a papi jövedelem arányában egyházkerületenként 4 osztályba sorozandók, ez útasításhoz képest a lelkészi javadalmazásoknak nem egyházmegyék szerinti viszonylagos, hanem azoknak egyházkerületi általános arányát kellett alapul venni.”

Ez elv szem előtt tartásával osztályozza aztán a bizottság kerületi egyházainkat, a következő jövedelmi fokozat szerint:

I-ső osztályu egyház 1200 forint s azon felüli jövedelemmel;

II-od osztályu egyház 900—1200 forintnyi jövedelemmel;

III ad osztályu egyház 600—900 forintnyi jövedelemmel;

IV-ed osztályu egyház 600 frtig való jövedelemmel.

TÁRCA.

Adatok Szatmárvármegye levéltárából.

I.

Alázatos szolgálatunk után Istentől minden lelki és testi jókat, kívánatos jó egészséget és boldog előmenetellel való békeséget kívánunk Ngtoknak kglteknek, mint Isten Anya szent egyházának hűséges oltalmazóinak és minden időbeli kegyes dajkáinak. Minémü szomorú, siralmas, ez előtt teljességgel hallatlan állapot történt légyen a szakmári várban 23. Novembris An. 1662. elhiszszük mint kétszülök tsendülésével (?) halhatta és érthette Nagtok kegték. Mert midőn Cobb uram ő Naga ottan-ottan izent volna Esperest úrra, hogy a Templomban a Német vitézek is járhatnának bé és Esperes úr bizonyos ratiókkal élven, hogy nincs mód abban, hogy ő kegyelme sem megengedhesse, sem pedig a Német vitézek azt birhassák, a megnevezett napon Esperest úr a könyörgést reggeli órán elvégezvén, váratlan a Német vitézek bémentenek a Templomban és noha ő kglme a Templomban mind az Istennek nevében kérte volna s mind pedig Császár Urunkra ő Felségére tiltotta volna, hogy a templomban semmit ne tse'ekednének, de elszánt szándékokat ugyan végben vitték és a templomban misét szolgáltattanak; az oltá pedig minden nap azont tselekedtek; sőt a templomnak hátulsó részében az asztali oltárokat bevitték, a képeket felrakták és a feszületet felemelték, kikkel a templomnak hátulsó részét annyira

A kerületi közgyűlés ezt az osztályozást magáévá tette, azzal a megjegyzéssel: „bár egyes egyházmegyék részéről, melyeknek egyházai csekélyebb javadalommal, de annál fontosabb missióval bírnak, figyelemre méltó aggodalmak hoztak fel; mindaz által a tényleges viszonyokat lehetőleg tekintetbe vevő küldöttségi javaslat, az egyházak osztályozására nézve egész terjedelmében elfogadott és az egyházak osztályozása egyelőre ideiglenesen megállapított.”

Ime tehát a debreceni zsinat utáni szervezkedés alkalmával a törvény rendelkezésének eleget tett kerületünk és pedig nem „az egyházmegyék szerinti viszonylagos, hanem azoknak egyházkerületi általános arányát véve alapul”. Hogy „a lehető egyöntetű eljárás eszközlése végett” közölték-e az egyházkerületek egymással megállapodásaikat? arról nincs tudomásom.

Denique a mi egyházkerületünkben a fentebb bemutatott osztályozása volt egyházainknak érvényben, a második zsinati aera beálltáig.

A második zsinat, az egyházi törvény 182. §-ában idevonatkozólag így intézkedik: „Az egyházak a lelkészi javadalom mértéke szerint négy osztályba soroztatnak. Ez osztályok határait mindenik egyházkerület helyi viszonyai szerint (az egyházkerületre vagy egyes vidékenként) maga határozza meg. Az osztályozás 10 évenként állapítatik meg. Időközben valamely egyháznak felsőbb vagy alsóbb osztályba sorozása, az egyházmegye indokolt javaslatára, az egyházkerületi közgyűlés által eszközölhető.”

Látni való, hogy a mi a mi kerületünkben először csak az egyházak osztályozására kiküldött bizottság kebelében (talán inkább csak particularis hiúságból kifolyólag) eszme gyanánt merült föl, t. i. hogy az egyházak osztályozása az egyházmegyék szerinti viszonylagos arány alapján történjék-e vagy nem? azt a második zsinat

elfoglalták, hogy még az Esperest úr székít is a Templomnak nagyobb részibe tölték. Igaz dolog ugyan, sok becsületes emberek tanácsából Esperest úr még azolta bejárt a Templomban és szívének fájdalmával s azoktól való sokszori megbántódásával elvégezte rendes Isteni szolgálatját, de nem mint ő Templomokban, hanem mint miénkben Reformátusokéban, mert tudta ő kglme azt, hogy Református Fejedelem építtette azt a Templomot a Nemes Szakmár vármegye pénzzel annak építését segítette, sőt a mikor a Tisztek mind catholicusok voltak és Prédikátort a reformatum praesidium nem tarthatván, a Nemes Szakmár vármegye tartott fizetésen Prédikátort, mint Mezőlaki Miklós uramat Zoltán Jósá idejében a várban. Eddig még Esperest úr a Templomban, mint Reformátusok templomában bejárt és a Templomot a mennyire lehetett, oltalmazta: Immár Ngtok kegték lássa, mit cselekszik, mert e cselekedet mind a felső eszterdőkben egy néhány diaetákon kiadattatott és roboráltatott articulusok ellen An. 1647 art. 5. Primo s mind pedig a Bécsi Pacificationak némelyik conditioja ellen vagyon An. 1606 ad primum. Azért Ngtok kegték az Isten dicsősége mellett kelljen ki, mert ilyen dolog a tempore extructionis Arcis Szatthmariensis nem volt, noha sok változások alatt volt azolta Szakmár vára, kelljen ki Ngtok, kegték az Isten dicsősége mellett és buzogjon az Isten dicsőségének előmozdításában, mert ez contra diploma Regium és a Nemes ország szabadsága ellen vagyon An. 1618 art. 75. et An. 1635 art. 29. Sőt az ilyen dolognak cselekedőinek az articulusban poenajok vagyon letéve An. 1647 art. 14. Elhiszszük az articu-

fölvette a törvény szövegébe, szabadkezet adván a kerületeknek, hogy az osztályozást a helyi viszonyok szerint az egész kerületre, vagy egyes vidékenként határozzák meg. Nyilvánvaló, hogy az első zsinat inkább az egyetemlegességet s ennek következményeként az egyöntetűséget tartotta szem előtt,* míg a második már a hiúsodásból tengődő párticularismust dédelgette s a kívánatosabb egyöntetűség helyett a deformációra nyitott kaput. Világos ez abból is, hogy a kerületek közötti „egyöntetű eljárás eszközölését” még csak nem is említi, mint tette a debreceni zsinat, nem hogy kötelezővé tenné.

De nézzük tovább! Mi lett volna a teendő a 2-ik zsinati aera beálltával! Az, hogy a kerületek s ezek között a miénk is, az egyházak osztályozását revideálják, s a törvény rendelkezése szerint vigyék keresztül. Megtörtént-e ez? Tudtommal s a rendelkezésemre álló források bizonyossága szerint *nem*. Igaz, hogy a második zsinati aera beálltával az egyházkerület 1894. április havában tartott közgyűlésének 187. számú határozatával kicsátott „Utasítás” többek közt kimondja, hogy „a 182. stb. §-okban foglalt meghagyásoknak, hogy eleget tessen az egyházkerületi közgyűlés: felhivatnak az egyházmegyék esperesei az egyházak osztályozásáról a kimutatást betérjeszteni stb.”; a mi egyházmegyénk 1894. szept. 6—7. napjain tartott közgyűlésében — előbb meg már küldöttségileg — foglalkozott is az egyházak osztályozásával; a fizetés mennyiségének megállapíthatása végett a termények egység árait 10 évre kiható kötelezettséggel meg is állapította, az egyházak valóságos osztályba sorozását azonban nem eszközölte. Azért pedig, mert éppen ez időben volt szükséges a konvent által — tegyük hozzá: az egyházak, egyházmegyék, s kerületek minden legkisebb előtájékoztatása nélkül — kiadott,

* Ez volt hozzá, mint „unizáló” zsinathoz egyedül méltó.
F. V. L.

az egyházak anyagi ügyeit, belhivatalnoki fizetéseket, fizetési aránykulcsot feltüntető „Jelentő ivenk” kitöltése s azzal az indokolással, hogy a „Jelentő ivenk” mellett egészen fölösleges a bizottsági munkálat alapján meg-ejtendő osztályozása az egyházaknak: utóbbi a valóságban keresztül nem vitetett, hanem csak a „Jelentő ivenk” terjesztettek föl a kerületre, illetőleg a konventre; utóbbi helyre, mint később megtudtuk: az országos lelkészi gyámintézethez járulás arányának megállapíthatása és a vallásügyi miniszteriumnak, a congrua törvény tervezetének elkészíthetése céljából tájékoztatása végett.

Annai bizonyos, hogy a „Jelentő ivenk”-et minden egyházmegye fölterjesztette a kerületre, illetve a konventre; de az már — előttem legalább — nagyon kétséges, hogy az egyházak osztályozását, a törvény értelmében revideálták volna. Igaz, való, hogy a „Jelentő ivenk”-et a kerületre fölterjesztő egyházmegyék lehettek abban a hiedelemben, a melyben a külön osztályozás szükségességét kétségbe vonók nálunk is voltak, t. i. hogy a kerület a „Jelentő ivenk” alapján meg fogja ejteni az osztályozást; de a mint a dolgok jelen állása mutatja, föltevésükben ezek csalódtak; csalódtak pedig azért: *mert a kerület semmit sem tett a törvény végrehajtására, az egyházak megfelelő osztályozására*, éppen úgy, mint nem tett eleget a törvény 189. §-ának, t. i. hogy a lelkészek minősítési osztályzatát megállapítva, az egyházkerületi jegyzőkönyvben évről-évre nyilván-tartsa.

Mikor tehát a főtiszteletű kerület, a mi egyházmegyénk szóban forgó fölterjesztésére a már ösmertetett, ridegen elutasító határozatot hozta, az e. törvény 182. §-ára hivatkozván: nekem úgy tetszik, hogy míg teljes ragaszkodását fejezte ki a törvény betűi iránt, nem gondolta át teljes mivoltában a mi egyházmegyénk fölterjesztését; mert ha átgondolja vala: észre kelle

lusokat jobban tudgya Ngtok kgték nálunknál. Azért mi e siralmas ügyünket keserves panaszokdó beszédekkel tovább nem szaporítjuk, hanem Nagtokat és kegtéket Istenre s lelkének idvességére kérjük és kényszerítjük, hogy e dolognak orvoslásában találjon módot és e siralmas sorsot jó consideratióban vevén, tsendesitse mennél hamaráb, Melyet ha Nagtok kegték tselekedik, nem csak tisztit követi, hanem az Ur Jesus Christus az utolsó napon az Istenhez való buzgóságos indulatjából származott munkálkodását Nagtok, kegtéknek meg fogja bőségesen jutalmaztatni. Ezek után az Urnak keglme légyen Nagtokon, kegtéken. Datum 4. Decembris A. 1662. In congregatione ura Semi-partiali Szathmarini habita.

Illrmar. Splium Magcar. Generosar. et Nobilium Dominationum Vestrarum Addictissimi in Christo Jesu Ministri Dioeceseos Szamos-Köz optatam exoptant relationem.

Kivül: Illustrissimis Spectabilibus Magnificis, Generosis Egregiis et Nobilibus Dominis, Supremo et Vice Comitibus, Judlium Inr. Assessoribus, toti denique universitati Dominorum Magnatum et Nobilium Comitatus Szathmariensis etc. etc. Dominis Patronis et Fautoribus nobis Colendissimis.

Actorum publ. pol. fasc. 12. Nro 149.

II.

Excellentissimi Illustrissimi ac Magnifici Domini gratiosissimi.

Principalium meorum Cottus de Szathmar nomine etiam hoc Matt. Suae Sacr. repraesentare necessitatus

sum humillime: Quod proxim-praeterito anno ab Excellentissimo Domino Johanne a Rottal Sacr. Romani Imperii Comite etc. quidam Minister Ecclesiae Andreas Porchalmi nuncupatus, prope Cassoviam commorans, propter crimen aliquod, quo insimulabatur, incaptivari jussus, idem ubi animadvertisset se captum iri, fuga sibi consuluit, et ad partes Tansylvaniae recessit, ibidemque etiam depraesenti commoratur. Interim autem loco eiusdem profugi, alter eiusdem nominis Andreas Porchalmi similiter Minister Ecclesiae existens, qui inter nos prope Szathmarinum in possessione Porcalma sic dicta pacifice degebat, summa sua infelicitate incaptivatus est, idemque miser et afflictissimus innocens iam ultra medium annum in Arce Szathmar, magnas patitur captivitatis acerbitates.

Simile quid accidit Johanni Bekesi alias Rectori Scholae in Nagy-Ecsed, superiori itidem anno, qui propter cujusdam praesidiarii Arcis Ecsed militis Germanici fugam, et malitiosam debiti servitii desertionem, quasi ipse eam causasset, praeter suum demeritum captus et in dictam Arcem Ecsed deductus est, ac ibidem in afflictissima captivitate etiam defacto detinatur. Proinde ad augustissimos Mattis Suae Sacr. pedes provolutus nomine supra fatorum Principalium meorum suplex orari dignatur Mattus Sua Sacr. praenominatorum captivorum innocentiam et afflictiones clementer respectare, taliterque pro nominata sua Caesarea ac Regia clementia, ex diuturna captivitate gratiosa ipsos dimitti facere ac super eorundem fienda dimissione officialibus supra dictorum Praesidiorum benigne committere et mandare,

vennie, hogy a fölterjesztés *in merito* nem alaptalanul foglalkozik az egyházak osztályozásának kérdésével, a mennyiben:

1. Van egy nagy deformitás e tekintetben és
2. van egy nagy mulasztás e téren; végre ezeknek következményeként,
3. van egy erős tájékozatlanság.

A deformitás s ezzel együtt a tájékozatlanság abban nyilvánul, hogy nem csupán kerület és kerület egyházainak osztályozása között sok az eltérés; de még ugyanazon kerületben sem igazodhatni el egy könnyen: mely egyházak, melyik osztályba tartoznak voltaképpen és melyikbe nem?

Messzire nem kell mennünk példáért. Itt van a *sz.-németi-i eset*. Előttünk folyt le; láttuk, hallottuk: mily heves vita támadt a fölött: első vagy másod osztályú-e Németi? Tanúi voltunk annak a mindenképpen botrányos, annál fogva fölöttébb sajnálatos esetnek,* hogy egyházmegyénk esperesének s kerületünk ősz püspökének tisztas személyét mint merészkedtek egyesek sárral dobálni az e körül kifejtett szennyos szó- és tolharcok folyamán. Hát nem óhajtandó, hogy az eféle sajnálatos események örökre lehetlenné tétessenek? Aztán ott van egy másik példa. A hódmező-vásárhelyi egyház új lelkészi állomást kreál; javadalmát megszabja 1350 frt készpénzben és 150 frt stóla értékben, a mi együtt 1500 frt; és ime ez a lelkészi állomás másod osztályúnak hirdettetett annak idejében, holott tudtunkkal már az 1200 frtos állomás első osztályú, s respective ennél az állomásnál csak nyugdíjat 1200 frtot biztosít betöltője számára a kebelbeli nyugdíjintézet.

Teljes tisztelettel kérdésbe tehetjük már most: akár a sz.-németi-i egyház osztályozása, akár a hódmező-

* Két fegyelmi eljárást s büntetést vont maga után.
F. V. L.

vásárhelyi új lelkészi állomása mikor, hol, ki által, mi alapon eszközöltetett? E kérdés teljesen jogosult; mert hogy a törvény rendelkezése szerint az egyházkerület által eszközöltetett volna, arra nézve semmi irott emlékekkel, bizonyágtétellel nem rendelkezünk. A törvény által engedett latitude: „a kerület helyi viszonyai szerint (az egész kerületre, vagy egyes vidékenként) határozassék meg az egyházak osztályozása“, — bőséges — bőven föl van használva az említett példánál; de már arról, hogy „időközben valamely egyháznak felsőbb vagy alsóbb osztályba sorozása, az egyházmegye indokolt javaslatára, az egyházkerületi közgyűlés által eszközölhető“ semminemű jelenséget nem mutatnak föl ezek és a hozzájuk hasonló példák. Szó a mi szó: a törvény rendelkezése nem hajtott végre szabatosan, sem az életbeléptetés alkalmával, sem azóta. Így állhatnak elő a németihez hasonló sajnálatos események, így eshetik meg az, hogy egy 1500 frtos javadalmazású lelkészi állomás másodosztályúnak minősítették a köz tudat ellenére. Chaos itt, chaos ott.

Állítom azért, hogy ez a mai állapot *nem felel meg az egységes magyarországi reformált egyház fogalmának, nem felel meg a törvényes rendnek, sőt nem felel meg a tiszta egyszerű ész józan követelményeinek sem.*

Az egységes magyarországi reformált egyház fogalmának legalább is az felelne meg, a mint a debreceni zsinat legalizált, hogy t. i. a kerületekben lehetőleg egyöntetűen osztályoztassanak egyházaink s ez az, a mit a mi egyházmegyénk fölterjesztésével elérni akart; a törvényes rendnek pedig az felelne meg, hogy osztályoztattak volna összes egyházaink a kerületi közgyűlés által s ez az osztályozás akár a kerületi, akár az egyházmegyék jegyzőkönyvei útján nyilvántartatott volna s nyilvántartatnék; az időközi szükséghez képest pedig

alioquin enim miserabiles personae existentes, omniaque ope humana destituta, ex remotioribus illis partibus supplicendi modum et facultatem non habentes, in iisdem captivitatibus squaloribus extremo consumentur. Ob id etiam Excellentissimis Illustissimis ac Magnificis Dominationibus vestris humillime supplico, dignetur Principium meorum humillimam instantiam et praedictorum captivorum afflictiones, miseriamque cordi sumere et pro obtinenda Sacrae Suae Mattis clementissima resolutione eorumque dimissione benigne adlaborare. Quam gratiam perpetua fidelitate demereri adnitemur. Benignam expectando resolutionem Excell. Illustriss. ac Magcar. Dnum Vrarum humillimus servus Johannes Raiky Ablegatus Cottus Szathmar.

Actor. publ. pol. fasc. 18. Nro 89. 1672.

III.

Kivül: Géresi Nemes Balogh Miklósnak adassék ez admonitionk.

Adgyon In. minden jókat kglteknek. Im mostan is az ot való praedikator jöt vala ide samsoni gyűlekezetünkbe és nem kicsiny panaszszal jelenté az kglme dolgait, hogy kg' me töb társaival együtt halállal fenyegeti, hogy kimenjen onnan Géresről, ki miat az mint jelenti ki is kell mennie, mely ha úgy vagyon, az halatlan dologh; Azért kglmedet intjük és admoneáljuk, supersedealjon, a Praedikator ne háborgassa, ne fenyegetse, mert ha vármegyénkben laknak, bizony megtanítanánk Törvény útja szerint, de ha ugyan kglmed nem supersedeal Szatmár vármegyének Fű Ispányát requi-

raljuk felöled az kglmed insolentiairól, melyeket kglmed cselekszik és ha úgy is nem lézen fenytéked, cum protestatione, bizony kegyelmedre más gondviselésünk leszen, meghadtuk pedig a Praedicatornak, hogy benünket újabban tudósítson, ha kglmed nem supersedeal. Isten veled, Datum in Grlí Congregatione Samson die 16. May A. D. 1675. Nos tota universitas Comttus... (olvashatlan).

Actor. publ. pol. Nro 21. 1675.

IV.

Kivül: Generoso Domino Stephano Horvath Incltyi Comitatus Szatmariens. Vice Comiti Dno mihi observandissimo.

Nagy örömmel hallám T. Körmendi Péter uramtul, hogy az jó Isten kglmedet Nemzetes Horváth István uram, mind ily veszedelmes időben is még eddig életben megtartotta, az böcsületes állapotra emelte. Azonközben panaszképen terjesztették az sz. Generalis eleiben az király daróci Praedicatornak proventussának az dézmának intercipiálása miat való defalcaltatása, melynek restauratioja véget az nemes vármegyét is levelünkkel requiraltuk. Mire való képest magam személyében is kgdet az aránt megbizonyítván keresztyéni vallásához való synceritassát törekedgyék kglmed mellettünk, hogy az dézmából álló réghi rendes proventusnak administratioja az után is observáltassék és eddig való subtractioja restituáltassék. Isten engemet is éltetvén kglmednek tehetsége szerint szolgálni kész leszek stb. Ex N. Léta 27. Novembris 1678. Kglmed réghi igaz jó akarója

az egyházkerületi közgyűlés intézkedett volna; az egyszerű ész józan követelményeinek pedig az felelne meg, ha soha egy szó vita sem esnék aztán valamelyik egyház hanyad osztályú mivolta fölött, hanem egyszerűen bárki megmondhatná, hogy a debreceni egyházmegye ilyen s ilyen javadalmazásu egyháza ez s ez osztályu, a békésbányaié, szatmárié stb. pedig ez s ez osztályu.

Mindezeknek előrebocsátása után bátorkodom javasolni a következőket:

Tekintettel arra, hogy a magyarországi reformált keresztyén egyház fogalmának nem az felel meg, ha hogy még egyházi osztályozásában is a separatizmus érvényesül, hanem ellenkezőleg az, ha hogy az ugyanazon alkotmányban, azon belül élő egyházakra egyenlő szabályok alkalmaztatnak, —

tekintettel arra, hogy a fennálló törvény rendelkezése egy ugyanazon kerület, sőt egyházmegye területére sem alkalmazható úgy és a nélkül, hogy szembeötlő visszasságok ne történnének egyházaink osztályozásánál, —

tekintettel arra, hogy az 1898. évi XIV. t.-c. alapján eszközölt lelkészi fizetések kiegészítése következtében, a lelkészi fizetések minimuma ország-szerte 800 frt leend, —

tekintettel arra, hogy az egyház nagy közön-ségének is kívánatos teljes tájékozottsággal bírnia egyházaink, mely osztályba tartozandósága felől: indíttassék mozgalom a végett, hogy felsőbb egyházi hatóságaink működjenek oda, mikép az e. törv. jelenleg érvényben álló 182. §-a a közelebről össze-ülendő zsinat által újjal helyettesíttessék; e törvény §. tartalmazza a következő rendelkezést:

„Az egyházak a lelkészi javadalom arányában négy osztályba tartozóként tekintetnek és pedig a 800 frtos javadalmat nyújtók a IV-ed, a 800—1200

frtosak a III-ad, az 1200—1600-ig levők a II-od, az 1600 frton felüli javadalmasok az I-ső osztályba. A lelkészi javadalmakat, az egyházmegyék fölterjesztései alapján a kerületek megállapítják, a konventhez fölterjesztik s a konvent a 10 évenként kiadandó egyetemes névtárban közé téteti s ez a hivatalos kiadmány minden irányban teljes hitelűnek ismerendő el.”

Addig is pedig, míg ez törvényhozásilag eszközölhető volna, kerestessék meg a főtiszteletű egyházkerület az iránt, hogy

1. az egyházak osztályozásánál tapasztalható visszasságok, —

2. az egyházak mely osztályba tartozásánál fölmerült kétségek megszüntetése, elosztatása céljából rövid úton állapítsa meg egyházaink osztályát s ez osztályt a kerületi névtár adatai közt tüntesse föl minden egyház után, mint a hogy újabban a szavazatok számát feltünteti.

KÖZÉLETÜNK.

Lelkész, tanító, kántor — és tanár a ref. egyházban.

Egy hónapon át kelt és feküdt tudós (teljes elismeréssel van mondva) Csánki Beniamin lelkész úr egy „előkelő nemzetgazdasági író“ két levelével; és e törvénytelen házasetben nemzetek egy csodagyermeket, a ki a világra jötté 2-ik percében már mint halálos ellenség rohant Exul jegyű cikkező fejtegetéseire. Én alólírott Exul a kötekedő ember elől szoktam kitérni; most is kitérek a kötekedések elől, mik a „Két levél“-ben vannak (l. Debr. Prot. Lap. 38, 39. sz.); annyival inkább, mert mint gazdálkodással is foglalkozó ember-

Nográdi Mátyás superintendens m. a. P. S. Köszöntöm kglmed által nemzetes Horvath Ferenc uramat.

Acta publ. pol. 1678. szám nélkül.

V.

Szatmár vármegye rendeihez.

Nagtokat s kglteket kellek ez irásunk által requirálnunk, Közép Zolnok vármegyében külső felly levő Tiszteletes Körmendi Péter uram azon Districtusnak érdemes Seniora instructioja alatt levő Tiszteletes atyafiakkal találta meg Szent Generalissal bennünket, jelentvén panaszszal, hogy a Király-Daróci dézmát az incolák közül némelyek az ennek előttei observáltatott Antiquus usus ellen megvesztegetni s defalcalni akarják, sőt még az kívül valók közül is némelyek az igaz dézmát teljes-séggel megadni nem akarják, nevezet szerint penigh Daróczon lakozó Veres János ki is sok becselenséggel illeti ugyan Daróci Praedikator, tiszteletes Szaniszlai János atyánkiát. Nagtokat és kglteket azért kérjük igen böcsülettel a mint ab antiquo observáltatott azon Király-Daróci dezma, méltóztassék restaurálni, kiszolgáltatni s azon specificalt Daróci Veres Jánost is törvény szerint compescalni. Ex congregatione nostra Synodali Anno 1678. die 27. 9bris Nagy Letaini celebrata Matthias Nogradi superattendens.

Acta publ. pol. 1678. szám nélkül.

VI.

1679. julius 24-ikén ítéletet hozott Szatmár vármegye genesi lakos Végvári Miklósné ügyében, ki méhét

fogván be, a füstölésre alkalmazott tüztől meggyűladt a templom, torony, papi lak és kerítése s leégett minden, a harang is elromlott. Kihallgattatván a tanúk, beigazoltatott a gondatlanságból eredett gyújtás, a miért összes vagyonából kártérítésre ítéltetett. „Neveletlen fiának egyéb iránt kiadván azon javakból egy tehenet, egy sertés marhát malacaival és két hold búzát “

Datum in congregatione nostra ad Genes posita die 24. Julii Anno 1679. Coram me Johanne Fényes jurat. judi. Georgio Szabó jurat. Assessore in Com. Szathmar. Acta publ. pol. 1679. szám nélkül.

VII.

1679-iki összeírásból.

Gebe adott a töröknek hét esztendőül fogva csak holmi dib-dábon kívül készpénzt egy-egy esztendőben fl. 80. Egy nuszt, másfél sing anglia posztót, porta szerint is ezeken kívül 12 frtot vót. Bere adott a töröknek 8 esztendőül fogván 1072 forintot, 8 bornyús tehenet, 10—10 oka vaját. Csomoköz adott a töröknek 8 esztendőül fogván 16 száz forintot, 16 tehenet, 30—30 oka vaját. Megyes adott 8 esztendőül fogvást 960 frtot legaláb. Papos ezernyolevan forintot, azon-kivül megrabolván őket vátották ki az rabokban ezer 60 frton. Géres 1840 frtot 8 esztendő alatt csak holmi egyetmáson kívül. Mátészalka adott kétezer forintot két esztendőül fogván. Hodász 8 esztendő alatt 16 száz forintot. K.-János 8 esztendő alatt 2000 frtot.

Acta publ. pol. 1679. szám nélkül.

Közli: **Berey József.**

nek szorgos őszi munkanapokban nem igen van időm szót hajtani; nem érek arra, hogy a tiszteletes úr tudós iratából minden aprólékosságot kihámozzak megválaszolásra. Nem felelek sem most, sem ennek utánna a személyeskedő természetű kérdezősködésekre, tanácsolgatásokra, egész életemben ki nem állhatam a felvont szemöldökű iskolamesterkedést. De mert mondásaiban egész halmaza van az elhallgatásoknak egyfelől; ráfogásoknak, hamis állításoknak, ferdtéseknek másfelől, még van sértés is: okvetlen szükség a vonatkozó tételek szembeállításával kellő értékre szállítani le azokat a kijelentéseket, mikkel az én fejtegetéseimről olyan kicsinylőleg beszél. Továbbá pedig a mint ő egy esattanós mondatban szembeállítja a lelkészt a választási és felavatási eljárásnál a tanítóval és kántorral, ez a cimben foglalt tárgy gondolatát keltette fel bennem; tehát odadobom ezt is megvitatás céljából, — mindent tárgyilagosan.

Azt mondja Csánki tiszteletes úr a 39-ik számban: „Ez (t. i. külföldi tudományos theol. munkák átültetése stb.“ általában a leendő lelkészeknek helyesebb, a szentírás szellemében nevelése) volna a mi jobb jövendőknek **egyik** alapköve. És nem az a projektans nézet, a mit e lapok hasábjain Exul jegyű cikkezünk felvetett, hogy t. i. a lelkészi hivatal megszilárdítása céljából egyházi adózásunk . . . centralizáltassék és ennélfogva a lelkészeket is válassza az egyetemes egyház képviselője, az egyházm. közgyűlés stb.“ Ezzel szembeállítom ezeket: 1. Első cikkében (38. sz.) Csánki ezt mondja: „Nem győzöm eléggé ismételni, hogy lelképásztoraink **anyagi helyzetének javítása** és lelkész nevelésünk megkezdése: az egyik a másiktól ép oly elválatlan, mint a tüdő és a szív működése.“ A 39-ik számban az általa ajánlott, fentebb idéztem eszközt ő is csak **egyik** alapkönek mondja jobb jövendőkhöz. 2. Szembe állítom az ő „denunciációjával“ Exul fejtegetéseiből a lap 32-ik számát a maga egészében, a mely a lelkészi hivatal **erkölessi** megszilárdításáról van elmondva és a melyben ilyen tételek fordulnak elő: „tiszteletet stb. vivni ki ez állás és viselője iránt, ez első sorban a hivatal viselőtől függ“ (az utolsó mondat aláhúzva, kiemelve) és a melyben erélyesen követelem az állás megszilárdulása érdekében a lelkészek tudományos színvonalának emelését, azok hathatósabb munkáját; a mely tárgynál végül nagyobb teljesség okáért — ha úgy tetszik — utalok a „**Hol van az ok**“ c. cikksorozatra; a kettőnek egybevetéséből megítélheti Csánki úr, ugyan Exul nem tartja-e szükségesnek az anyag mellett a szellemet is; idegen, külső segedelem mellett a lelkészek közreműködését is a helyzet javításához. E szembeállításból kitűnnek ezek, 1. Csánki céljához képest elhallgatja azt, a mit én mondtam; nem létezőnek tekintti az egész 32-ik számban adott fejtegetést, hogy az általam felvetett eszméről kicsinylőleg szólhasson. 2. Felejtí azokat, a miket ő maga mondott; felejtí, hogy tulajdonképen teljesen ugyanazt mondjuk, ugyanazt sürgetjük; hogy mindketten két eszközt ajánlunk a helyzet javítására, csak hogy fordított sorrendben szólunk azokról, ő előbb az anyagi, én előbb a szellemi részről; ő amazt csak érintve, én mindkettőt terjedelmesebben fejtegetve. Felejtí, hogy mikor ő ezt mondja a 39-ik számban: „Tiszteltté, tekintélyessé, erőssé teszik a lelkészi állást: műveltség, munka“; továbbá felteszi nekem a kérdést: „Akarja tudni, miért nem becsülik a lelkészek egy részét, azért mert azok a lelkészek sem becsülik magokat“; más oldalról, mikor én a 32-ik számban folytonosan a lelkészek kellekeit sürgetem, kijelentvén határozott meggyőződésemet, hogy

a tisztelet a megszilárdulás **első sorban** magoktól a lelkészektől függ: hogy ekkor lényegileg annyira egyet mondunk, annyira ugyanazon nézetet valljuk a lelkészi hivatal általában egyházunk jobb jövendőjére nézve, hogy egyenesen önmagának arcülvérése volt az Exul kicsinlése, annyira, hogy mivel végre mégis az én fejtegetéseim láttak előbb napvilágot (mi pedig ez életben legalább tudtommal soha még tán nem is láttuk egymást, nekem legalább nincs szerencsém Csánkit személyében ismerni, tehát ez úton én tőle az eszmét nem szerezhettem!), nem joggal azt mondhatnám, hogy ő az írásaimból vette a magáéhoz a gondolatot; de gúny nélkül kijelentem, hogy ezt nem gondolom, mert én valósággal bámulom ennek a fiatal embernek (annak kell lenni, ha ugyan az én „meg-megszakadó következtető képességem“ nem csal!) rengeteg olvasottságát, szokatlan tudományosságát, sokoldalú képzettségét.

A 39-ik számban ezt mondja Csánki: „Abszurdum az a mód is, a melylyel a lelkészi fizetések kérdését akarja megoldani. Egyik helyen azt követeli, hogy a teljesített munkával arányosan fizessék a lelkészt, a másik helyen meg azt kívánja, hogy egyenlő fizetést kapjon Magyarországon minden lelkész“. Ez hamis állítás; az én cikkemben ilyen „vadul“ szembeállítva az „alternatívának“ egymást kizáró két része nincs. Ime, a 33-ik számban ez van mondva: „Nincs sürgetőbb szükség, mint az egyetemes egyházi adózás megteremtése és a lelkészeknek közpénztárból egyenlően fizetése“. (472. l.). Erre a **szerkesztő** teszi * alatt e megjegyzést: osztjuk, de csak azon korlátok között, a mikre Ritoók Zs. híres cikksorozatában rámutatott; t. i. a munka tömegéhez viszonyított fizetés.“

Tehát én „egyenlő arányosság“ abszurdumát nem irtam; hogy Csánki úr ezt honnan veszi, nem tudom. De most mégis azt mondom, hogy a cikkirő által célzott egyenlőség, a szerkesztő arányossága mellett megáll; ezt mondtam azonnal, a mint a szerkesztő megjegyzését olvastam; és ha nekem volna időm. főkép türelmem dolgozataimat letisztázni, vagy újra átolvasgatni, ama dolgozat beküldése előtt a kézírásban már valószínűleg észrevettem volna a hézagot és gondolatomat, a mely különben közvetve rá mutat a helyes megoldási módra, midőn a 33-ik sz.-ban a 471. lapon ezt írom: „**A lelkészek fizetésében is rendszert, egységes elvet követni** stb.“ kimagyaráztam volna eképen: Egy alapfizetés, tehát egyenlő, egy és ugyanazon összeg a **lelkészi hivatal** számára; mondjuk p. o. 1200 forint; ehez bizonyos lélekszámon (p. o. 4000 lelken) felül a munka tömegéhez viszonyított pótlás; ugy azonban, hogy ezt előttem csak a szükség indokolja, mert a kívánatos szép rend érdekében egyedül célhoz vezető mód volna sok, nagyon sok lelkészi állás szervezése, hogy legalább minden 4000 lélekre jusson egy lelképásztor, a mikor is nem munkatöbbletért kellene, különben is vajmi nehezen meghatározható pótlást adni, hanem legfelyebb drágasági pótlék címen kellene emelni az alapfizetést a nagy városi **lelkészeknek**. Hanem egyházunkban ez, ki tudja meddig, még csak álom!! Ezért kellene az államsegély az egyetemes egyháznak és nem a lelkészeknek, nem nyomorult alamizsna, hanem olyan mértékű, a mely a nagy célnak és az állam kötelezettségének megfelelné.

Nem felel meg a történeti igazságnak az az állítás, hogy az egyetemes egyházi adózás és egyenlő lelkészi fizetés reformjának világra hozatalára Exul nem kételkedik orvosi harapófogót alkalmazni (39. sz. 550. l.). Mert először is e reformokat orvosi harapófogóval, tehát erőszakosan létesíteni senki sem akarja; 2-szor pedig

e reformok eszméje nem Exultól eredt, hanem világ elé adták azt a nagyváradi értekezleten, ha jól emlékszem! Dr. Bartha Béla és Ferenczy Gyula, alaposan indokolva! Exul pedig a reformnak hive, még olyan áron is, hogy a lelkészi fizetések egyenlősítése esetén mostani jövedelméből valószínűleg ő is veszítene. Uj, tehát Exul eszméje a lelkészválasztások kivétele a gyülekezetek kezéből, a melynek fejtegetésénél, hogy nem jelentettem ki azt, hogy egyforma móddal választassanak a lelkészekkel a tanító és kántor, ez nem olyan nagy következetlenség, mint Csánki úr állítja, kinek az okoskodása nem egyéb, mint betűragás, a mi nyilván kitűnik a 474. lap első hasábjának alján és 2-ik hasábjának első felén írottak figyelmes átolvasásából, a mennyiben az itt mondottaknak szelleme az, hogy ha a tanítók és kántoroknak, szintén az egyház munkásainak a választásánál jogot vehetett az egyház törvényhozása a feltétlen szabadság korlátozására és pedig (most a Csánki úr egy állítására meg kell ezt jegyezni) a nélkül, hogy ezzel, mint „megtorlás, talio, megszegyenítéssel dacot, elkeseledést, praktikát nemzett volna“ a népnél, ugyanezt a jogot ugyanilyen következményekkel — lehet talán a szükséges előkészítések után — a lelkészválasztás korlátozására is alkalmazhatja. És fent hivatolt fejtegetés teljességgel nem zárja ám ki azt, hogy a tanítók és kántorok választása módja megváltoztattatván, tétessék egyformává a lelkészválasztással, azaz helyezettségét át a *presbyterium* és *egyházmegyei közgyűlés* kezébe. Az erre tett megjegyzése Csánkinak épen olyan ferdités, mint az (551. l. első hasáb), hogy Exul „egy egész egyházkerület lelkészeit alig egynéhány kivételével simóniával vádolja meg és akkor azt mondja, hogy vegyük el a lelkészválasztási jogot a többi kerület gyülekezeteinek tagjaitól is“. Ime a mit én mondok: „Egész egyházkerületünk van, melyben lelkészválasztás nincs hivatal vásárlása nélkül. Míg alföldi nagy gyülekezeteinkben csak véletlen, ha a törvényes lelkészminősítési eljárásnak ellen nem szegülnek, a gyülekezet rendjének felforgatásával, épségének megtörésével fenyegetőzve“ (33. sz. 473. l.). Tehát mert rendtelenségek vannak, nagyon súlyosak, nem szörványosan, hanem rendszeresen mindenütt, itt egyik, ott másik, itt simonia, ott lázongás, anarchia, melyek folytonosan dulják, tépik az egyház testét és e rendtelenségeket a szabad választás szüli: ezt látom szükségesnek korlátozni. Hogy ez szükséges, azt annyi ténybeli adatok bizonyítják, mik mellett valóban „kár ennyi szót vesztegetni“; azonban Csánki felszólalása miatt „muszáj“. De én a szükségességet bizonyító tárgyi adatok mellett csak a lehetőséget vitató tekintélyekre hivatkozom már. Első és legnagyobb tekintély Csánki Bénéiamin tiszteletes úr. Ő (az 551. lap alján) ezt mondja: „a más idők és más helyi viszonyok már az apostoli korszakban más-más intézkedéseket követeltek“. Én is ezt mondom, de alkalmazom a mostani időkre is, melyekben szent lelket sem választó közönség, sem választandók nem vévén, a fizetéssel járó hivatalt nem a szentlélek indítása szerint keresik és adják. Ugyancsak ő idézi Tit. 1: 5.-öt én ellenem; én idézem ő ellene: *Τούτου χάριν κατέλιπόν σε εν Κρήτη, ινα τα λειποντα επιδιορθώση, και καταστήσης κατά πόλιν πρεσβυτερονς* stb., a melyben is a *καταστήσης* egyes szám 2-ik személye Titusnak szólván, előttünk áll az az eset, hogy az apostol (Pál) Titusnak egymagának adja meg a jogot, hogy presbytereket állítson be a városokban, hasonlót cselekedvén előbb Pál és Barnabás sok gyülekezetekben (Csel. 14: 23.), tehát legalább is nem bizonyos, hogy „egy dolgot, t. i. a gyülekezetek községi

életét, a községi szabad választást az apostolok mindig feltétlenül respektálták volna“. Hiszen mivel „a Jézus gyülekezeti orgonizatiót nem hagyott reájok“ (Csánki), a minthogy nem is hagyhatott, lévén az ő célja Isten országának megalapítása az igehirdetése által e széles világon, de tudván azt is, hogy az emberek kezeiben az igehirdetés formája az idő és helyi viszonyokhoz fog alkalmazkodni egyik helyen és időben kötöttebb, korlátozottabb, más helyen és időben szabadabb; mivel továbbá a legnagyobb egyházszervező Pál is a Csánki által idézett helyeken (Tim. és Tit.-hoz írt levelek) „épen nem a választási jogot, hanem a lelkészekben megkívántató kellékeket fessegeti“ (Csánki), mindezek aligha fel nem szabadítanak bennünket azon kötelezettség alól, hogy a lelkészválasztás módját kizárólag a szentírásból erőlködjünk meghatározni, hol arra biztos útmutatót úgy sem találunk. Hivatkozom ismét Bézára, kinek hogy idézett előadása mellettem bizonyít, azt csak elcsavarással lehet elvitatni. Hivatkozom végül a 2-ik Helv. hitv. XVIII. rész 7-ik pontjára, mely az egyházi szolgák választásáról szólván, ezt rendel: „Hivattassanak és választassanak egyházi és törvény szerint való választással az anyaszentegyházbéli tanítók, azaz választassanak *szentségesen* (religiose) az *anyaszentegyháztól*, avagy a kiket az eklészia arra rendelt, igaz rendtartással, háborúság, pártütés és visszavonás nélkül“. E rendelkezés — azt hiszem — elég nyilván rámutat az eshetőségre, melyben a választás szabadságát korlátozni lehet, sőt az egyház nagy céljai biztosabb munkálásának érdekében kell is. Jól tudom, hogy ember tökéleteset soha semmiben nem alkothat; mindig arra törekszik, de csak a kisebb rosszat fogja választani minden időben. Itt a nepotizmus kisebb rossz, mint az anarchia. És itt erőtelen dolog a pápista papokra hivatkozás. Vádaskodni, rágalmat szórni pap ellen így is úgy is mindenkor fog a viszketeges ember; hanem azoknak számát és súlyát így és úgy, amaz vagy eme rendszer mellett kevesbiteni, enyhíteni a lelkészek magok fogják, ha ők „önmagokat megbecsülik!“

Minthogy pedig ember intézményt soha nem alkot az örök életűség igényével: az, hogy ilyesmit bíráló tárgyává teszünk, kedves tiszteletes uram, még nem denunciatio. E kifejezésnek reám, az én fejtegetéseimre alkalmazását erőlyesen vissza kellene útasitanom. De a hevesebb indulatot feleslegesnek tartom úgy is, ha magamat tekintem, kinek rajongó egyház-szeretetről erőtelten munkálkodásomból határozott meggyőződést alkothat bárki is; úgy is, ha Csánki urat tekintem.

Mint fentebb említettem, Csánki kérdéseinek egyike egy gondolatot adott nekem, azt, a mit címül írtam. Azt kérde: „Hát azt meg tudná-e nekem mondani Exul, hogy a tanítókat s kántorokat miért nem avatják fel kéznek főre tétele által, mint a lelkipásztorokat?“ Ha én nem komoly egyházi lapban, de csak felnőtt emberek társaságában is megengednék magamnak ilyen üres hivalkodást, e hivatlan iskolamesterkedést ezzel a felelettel verném vissza: azért nem, a miért a tanítókat és kántorokat, mint sokkal jelentéktelenebb (!!) szolgákat az egyház *csak* a presbyteriumokkal és nem a teljes egyházi közgyűléssel választatja. Ellenben egész komolyan — nem Csánki úrnak, hanem minden egyház-szerető embernek — teszem fel azt a kérdést: Vajjon ez anyagi világban, időkben még a lelkészeknek is egy jó nagyrészt a kéznek főre tétele által közölt szentlélek ereje csatolja-e szorosán az egyházhoz? Vajjon soknál, a mennyiben ragaszkodó, hű az ő egyházához, nincsen-e része ebben az anyaginak? nem hat-e erre, mint tényező legalább is olyan erővel, mint a lélek, — az, hogy a

lelkész anyagi életének minden érdekszállával az egyházhoz van fűzve?!

Ha akkor, a mikor a lelkészeknek, e kiváltképen való egyházi szolgálóknak, a vallás és egyház szolgálatára szentlélek közlésével beállított hivatalosoknak 99°/o-át „hidegnek“ találja egy nemzetgazdasági író (és igazat mond) „az egyház ideálisabb oldalai iránt“; ha ekkor lehetne magunkat azzal biztatnunk, hogy a nem kéznek főre tételével felavatott, hanem *csak* presbyteriumok vagy fentartó testület által választott tanítók, kántorok és *tanárok* vallásos és egyházas érzülete teljesen kielégítő, megnyugtató; ha bizonyosak lehetünk a felől, hogy ezen testületekben teljességgel nincs hidegség az egyház és annak érdekei iránt, nem érezhető kifele kacsingatás, p. o. az állam felé gravitálás, nem más sehol, mint az egyház feltétlen szeretete, ahhoz utolsó lehelletig ragaszkodás: ez esetben én is azt mondom, hogy minden jól van úgy, a hogy van; egyházunk egészen megnyugtatólag magához fűzte a tanítókat, kántorokat és *tanárokat*, mert ezekben (dicséret és hála illesse érte őket!) kéznek főre tétele és ennek útján nyerhető szentlélek munkálkodása nélkül is nagyobb a buzgóság, szeretet az egyház ideális oldalai iránt, mint a szentlélek közlésével felavatott lelkészekben. Ezt azonban csak önmagunk ámitásával mondhatjuk. Merülnek fel jelenségek; hallatszanak nyilatkozatok egyesektől is (p. o. e lap hasábjain is néhány kitűnő tanítónktól) testületekből is (mint a tiszántúli tanárok értekezletein), melyek nagy örömet szereznek egyházunknak, biztosítván ezt feltétlen ragaszkodásról azoknak, kiket egyházunk csak félig mondhat magáénak. De hogy ezek a szórványos jelenségek ma már egyházunkat sem elégitik ki, arra nézve hivatkozom csupán azokra a lázas törekvésekre, mikkel egyházunk egy református egyetemet óhajtana előállítani és mert erre nincs ereje, a kolozsvári theol. fakultáson és újabban a tiszántúli egyházkerület a budapesti tudományegyetemen segélyezéssel akar magának tanárokat nevelni, érezvén, hogy a szegénység miatt az iskolák révén sokat veszített.

De ez nem is lehet másképen. Csak nagyon kevés ember az ma, a kiben első nem lenne az anyagiság; az eszményiért lelkesedni, ezért tűrni, szenvedni, nélkülözni, — ezt ma nem ismerjük. Ki fogna tűnni válságos időben, mennyi erőt veszített egyházunk lelkészei közvetlen állami segélyeztetésének megengedésével elfogadásával, mert olyan pátenses világban p. o. ezen lelkészeire az egyház nem számíthat. Pedig csak egyetlen egy szál, a mit egyházunk önmaga és lelkészei között szettepelt. De hogy állunk tanítóink, kántoraink és tanárainkkal!? Az egész vonalon, törvényhozásunk minden idevágó intézkedéseiben jelét adja annak, hogy a két előbbire az egyház fentartásában nem helyez olyan súlyt, megközelítőleg sem, mint a lelkészekre. E kettőt elégnek tartja *csak* a presbyteriumokkal választatni. (Nagyon helyesen épen az általam veszélyeztetettnek látott jó rend érdekében, ha a lelkészt is így választanak!!) Az 1881-ik évi zsinat a tanítókat, kántorokat a priori kizárja a domesztika áldásaiból; az 1891. évi már a 259. §. C. pontjában megengedi a csekély díjazású tanítók segélyezését *az alap kellő növekedésével*, a mennyiben rólok más úton gondoskodás nem történék: de tényleg egyet sem segélyez, kénytelenségből felhasználván az 1893. 26 t.-c-ben nyújtott állami segítséget. Tanítói korpótlékokért az államhoz folyamodunk, gyám vagy nyugdíjat a kántoroknak adni, erre még nem is gondolhatunk, a mikor ez utóbbit még a lelkészeknek sem adhatunk; tanítóinknak, tanárainknak nyugdíjat, gyám-

díjat az állam ad; egyházunk annyira nem képes ide is juttatni csekély vagyonából, hogy tudok esetet, midőn egy szegény öreg tanító, ki a ref. egyházat 59 esztendeig szolgálta nagy buzgósággal és hűséggel, az államtól kapott 290 frt évi díjjal ment nyugalomba; egyházától nem hogy egy fillért, de elismerő szót sem kapott. Alig van középiskolánk államsegély nélkül; ezekbe a segély nagyságához mérten a miniszter nevez tanárokat, bizony csak véletlen, ha bennök egyházi embereket nyerünk. Tehát középiskoláinkat szellemben nem mondhatjuk mindenütt és kivétel nélkül teljesen a magunkénak; népiskoláink az erdélyi egyházkerületben, ha még teljesen el nem veszték, nemsokára elvesznek a ref. egyházza nézve; pedig az iskolával vész maga a nép is, és az a nézet, mely az iskolákról könnyelműen lemondani kész, veszedelmesen hódít mindenfele a magyarországi reform. egyházban.

Azokból a veszteségekből pedig, a miket egyházunk nyilván láthatólag eddig szenvedett iskoláinak feladása és a miatt, hogy meglevő tanítóit sem tudja magához fűzni teljesen anyagi érdekeik minden szállával, próféta lélek nélkül láthatjuk előre is egyházunk jövő sorsát. Én olyan ponton élek, a hol ez a jövő már jelen van. Mondhatom, sokkal aggasztóbb ez, minthogy a tanítók, kántorok és tanároknak egyházunk kebelében elfoglalt állásáról, ahoz való viszonyáról szabad volna kicsinylőleg beszélni; olyan komoly e kérdés, hogy megérdemelné, hogy nem egy gúnyosan, leckéztető modorban, sértő hangon feltett kérdéssel hozzák felszínre, hanem foglalkozzék vele szeretettel, komoly vizsgálódással még Csánki B lelkész úr is, csak fejtegetéseiben legyen egészen tárgyilagos, „türelmes“ igazságos, az „írásokból“ nemcsak a betűknek, hanem a szellemnek is ösmerője; talán kissé szerény is, mert ez mind igen szükséges dolog a komoly vitatkozásoknál.

Exul.

IRODALOM.

A magyarországi protesiáns egyház története. Második javított kiadás. A gymnasium VIII. osztálya számára írta *Farkas József*, a budapesti ref. theol. akad. r. tanára. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Ára 80 kr. Kókai Lajos bizománya. 8-r. 143 l. A jeles egyháztörténetirő tankönyve második kiadásában figyelembe vette azon egyháztörténeti adatokat, a melyek újabban tétettek közzé; ezekkel az első kiadás adatait némileg pótolta és helyesbítette, valamint a „Függelék“ is módosította az újabb egyházi és hazai törvényekhez képest. A könyv terjedelme mindamellet nem növekedett. Farkas műve közismeretű tankönyv, mely céljának eddig híven megfelelt. Bővebben méltatni most feleslegesnek tartjuk, de pár szemünkbe ötlött kisebb tévedését megemlítjük. Azt mondja (141. l.), hogy a tiszáninneri ref. egyházkerületnek tanítóképezdéje van Sárospatakon. Bár úgy volna! Csakhogy tanítóképzőjét a kerület nem bírta fentartani s így *állami* lett belőle. Aztán tudunkkal Pápán nincs még felsőbb leányiskola (141. l.), valamint Karcagon sincs 8 osztályú gymn. (142. l.), ellenben Mezőtúron már nem 6 osztályú (142. l.), hanem 8 osztályú a gymn., Erdélyben pedig Szászvároson is van egy ref. főgymn., a mit a könyv nem említ, ugyszintén nincs szó a békési 6 osztályú gymnasiumról sem. Általán a könyvnek e része több igazításra szorul.

Kis hitoktató a tanyai vagy nem ref. felekezeti iskolába járó református vallású gyermekek számára. Készítette *Lévay Lajos*, sárkereszturi ref. lelkész. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Második javított kiadás. Ára kötve 15 kr. Budapest 1900. Kókai Lajos bizománya. 8-r. 79 l. Az ismert nevű, derék egyházi író hasznos kis munkáját szívesen üdvözöljük második kiadása alkalmából s kívánjuk, hogy minél több lelket tartson meg s építsen fel anyaszentegyházunk számára! A könyv az elemi iskola mind a hat osztályának tananyagát magában foglalja s valóban méltó, hogy ott, a hol az ilyenre szükség van, a vallásos nevelésnek eszköze legyen!

A rimaszombati egyesült prot. főgymnasium története. Közli *Bodor István* igazgató. Rimaszombat 1899. 8-r. 247 l. Tartalma: I. A rimaszombati hely. hitv. gymn. története. Irta Bodor István. II. Az osgyáni ág. hitv. evang. egyh. megyei nemzeti gymnasium (1645—1853) története. Irta Sárkány Imre. III. A rimaszombati egyesült prot. főgymn. története. Irta Bodor István. A rimaszombati, hajdan híres ref. iskola történetét széleskörű kutatások alapján nagy akribiával írja meg *Bodor István*. Főforrása: Rimaszombat város jegyzőkönyvei és Szeőke Ferenc, rimaszombati ref. lelkész s egyházkerületi főjegyző kéziratban felmaradt magyar, latin és német nyelvű följegyzései, de felhasználta ezeken kívül a kishonti ágostai evang. egyházmegye, a rimaszombati evang. reform. egyház jegyzőkönyveit; Hatvani Istvánnak, a Magyar Faustnak és Rimaszombat szülöttének egykorú följegyzéseit; Bartholomeidesz, Klanicza, Schmal, Fabó András, Bacsay István, történeti dolgozatait; Lenkey Zsigmond Extractusát, Pásztor Pál jegyzeteit, a Sárospataki Füzeteket és természetesen az iskola jegyzőkönyveit. A rimaszombati ref. iskola 1560 körül alakult s hosszú ideig philosophiát és theológiát is tanítottak benne. Sok viszontagságokon keresztül, megfogyva, de meg nem törve fenmaradt 1853-ig, a mikor az osgyáni ág. hitv. evang. gymnasiummal egyesült. Bodornak e régi intézetről szóló története sok érdekes és tanúságos adatot nyújt úgy hazai tanügyünknek, mint a felvidéki reformációnak, a két prot. egyház különválásának, s magának a rimaszombati ref. egyháznak a történetéhez. Terünk nem engedí, hogy e részben bővebben méltassuk. Kulturhistorikusaink mindenkor haszonnal forgathatják. — Az osgyáni ág. hitv. evang. gymnasium történetét *Kollár, Ferray Károly* művei, *Fábry János* közlései, az egy. prot. iskola negyedszázados fennállásának emlékére szerkesztett könyv után, a kishonti ág. hitv. evang. egyh. megye levéltárában és a rimaszombati főgymn. irattárában talált följegyzések alapján írta meg *Sárkány Imre* kiváló gondtal és történetirői érzékkel. A Bakossok, a XVI. és XVII-ik század gazdag és neves urai előbb Füleken alapítottak prot. gymnasiumot, majd annak 1645-ben történt elpusztítása után Osgyánba helyezték át, a hol felmaradt egész 1853-ig, amikor a rimaszombati ref. gymnasiummal egyesült, s közösen megalkották a hazánkban egyedül álló egy. prot. gymnasiumot, 1884 óta pedig főgymnasiumot. Az egyesült prot. (fő)gymnasium történetét ismét *Bodor István* írja meg s ez a rész több, mint felét foglalja el a könyvnek. Az író itt legtöbnyire közvetlen források (gymn., egyházi, egyh. megyei, kerületi jegyzőkönyvek, levéltári okmányok stb.) alapján dolgozik és egész odaadással szenteli magát szép feladatának, melynek sikeres megoldásáért teljes elismerés illeti. Az egyesülés létrejöttéről s az intézet életében azután

történt eseményekről, a célhoz és a körülményekhez képest, eléggé teljes és bő, de mindenekfelett tiszta és hű képet ad. Benne van az életképes s ma virágzó tanintézetnek minden küzdelme, reménye és sikere, összeolvadva egy jól megrajzolt képben, a melyből az egész iskolának nemcsak külső ábrázatját, hanem egész belső világát, irányát, szellemét is hiven látjuk visszatükröződni; azt a szellemet, mely a protestantismus felvilágosultságával és szabadságával nevel ott a végvárban lelkes és derék fiatalokat a hazának s teljesít ilyen módon nemcsak egyházi és kulturális, hanem igen fontos nemzeti missiót is. Kívánjuk, hogy teljesítse is azt, mig e szép haza s benne a protestantismus él és hat; teljesítse azzal a szívósággal, lelkiismeretességgel, körültekintéssel, bölcseséggel, tudománytal és lelkesedéssel, mely fentartotta századokon át, sőt tovább fejlesztette, hogy annál hatásosabb tényezője legyen a nemzeti közműveltségnek!

Az aradi vértanúk emlékének szenteli a „*Képes Családi Lapok*“ illusztrált szépirodalmi hetilap legközelebbi számát, mind a tizenhárom vértanúnak arcképét közli élethű reproductióban, nagy képben mutatja be a véres tragoedia egy legérthetlenebb momentumát és gróf Batthányi Lajos kivégeztetését is stb. stb. El nem mulaszthatjuk olvasó közönségünk figyelmét erre az olesó lapra felhívni, melynek előfizetési ára egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr. Mutatványszámot ingyen küld kívántra a kiadóhivatal (Budapest, VI., Szondy-utca 11. sz.)

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

73. A tamásdai ev. reform. egyház vázlatos története.

Tamásda fekszik Biharvármegyének legszélső déli részén, a Fekete-Körös által választva el Aradmegyétől. Lakóinak száma az 1890. évi népszámlálás szerint 1441. Ebből 577 ev. ref. magyar, 566 gör. kel. román, a többi vegyes vallású és nemzetiségű. Van ev. reform. és gör. kel. román temploma és felekezeti iskolája.

Eredetere vonatkozólag, II-ik kötet ev. reform. anyakönyvünkben a következő feljegyzést olvashatjuk: „Tamásdának régi neve Tamáshida. A mostan is fennálló nagy torony egy apátság maradványa, mely apátságot fundálta Szent László magyar király, a Sz. Tamás apostol nevére volt szentelve, sok ideig fennállott virágzó állapotban, de végre a sok ellenséges időkben, a töröktatár háboruban és a kurucok revolutiójában elpusztult. A templom fedél nélkül még 1764-ben fennállott, harangjaiból a törökök ágyut öntöttek, most a torony magtárrá lett. Első Leopold császár idejétől fogva Tamásda camaralis helység lett. Azután (1729 aug. 8.) m. T. N. Baranyi familia kezére került. A Baranyi familia pedig zálogképen adta Mlsgs udvari tanácsos Néveri Elek úrnak 1815-ben. Most a régi templom végéből egy kis catholicum templom készült. Tamásdán a reformata vallás kezdődött 1600 fogva circiter; akkor készült egy kis oratorium, mely több ízben renováltatott.“

Ugy az említett nagy torony, mint közel hozzá a kis templom ma is megvannak báró Bors Frigyes földes úr birtokában meglehetősen elhagyatva, lomtárul használva mindenik.

Hogy az 1600. évben épült kis oratorium meddig szolgálhatott istentiszteleti helyül, nem tudatik, de az bizonyos, élő emberek állítása szerint, hogy 1851-ben,

midőn a ma meglevő templom és torony építették, egy meglehetősen tágas, paticsból épült, náddal fedett, torony nélküli imaház volt.

A mai, téglából épített és cseréppel fedett templom és torony építése az 1851-iki évben vette kezdetét az egyházhivek költségén és nagyobb kiterjedésű vidéken eszközölt segély-gyűjtés folytán. De mert a torony falazata, épen akkor, midőn már felrakása teljesen befejeztetett, ledőlt, az építkezés — bár akkor is hiányosan. — csak az 1854-ik évben fejeztetett be.

A mai lelkészi és tanítói lakások, melléképületeikkel nem nagyon régiak; p. o. a lelkészlak 1862-ben, a tanítói pedig még azután épült, mindenik azonban igen egyszerűen és családos ember számára szűken úgy, hogy később bővítettetni kellett mindenikén.

Urasztali edények ezek: 1. egy cinkanna, melynek fedelén 1750. évszám van ezen felirattal: „N. Zilahi N. Pál udvarbíró úr és N. Dávidházi Éva asszony vették magok költségén T. R. T. Sz.“ 2. egy cinpohár felírás nélkül. 3. egy kis cintányér szintén írás nélkül. 4. Egy kereszteléshez való kis cinkanna ezen felirással: „1750. d. 10. Auguszt. Tamásdi Sz. Ekkla számára vette maga maga költségével N. Zilahi N. Pál udvarbíró úr és N. Dávidházi Éva asszony.

Urasztali terítők nagyobb számmal vannak, melyek közül kitűnik azon 3 darab, melyeket özv. Windisch Sándorné úrnő 1895. évben ajándékozott. Ezek egyikének felirata: „Özv. Windisch Sándorné, 1895. évben“; másodiké: „Özv. W. S.-né 1895. év“; harmadiké: „Örüljétek igazak az Urban és tiszteljétek az Ő szent-ségének emlékezetét XCVII. Zsolt. 12. özv. W. S.-né, szül. Márton Josefín. 1895.“

Harangja 3 van az egyháznak: 1. a legnagyobb súlya mintegy 2 mázsa, melynek felirata ez: „Fecit Henricus Horner M. Varadini. Anno 1818.“ „A Tamásdi ref. sz. Ekkla öntette a maga költségén.“ 2. a második harang körülbelül 1 mázsa súlyú, melynek felirása ez: „In honorem dei et cultum divi Joannis Baptistae“ „Pro templo tamásdensi a Spectabili Dno Michaele Baranyi Anno reparatae eura a salutis 1780.“ 3. a harmadik kis harang lehet 30 klgrammos, felírás nélkül. Ezt a hivek fuvar és napszám szolgálással szereztek volt a földes uraságtól.

Az egyházra vonatkozó, annak előhaladását, vagy hanyatlását mutató feljegyzést nem találunk többet sem levéltárunkban, sem jegyzőkönyveinkben egész az 1883. évig.

Bethlendy Sándor,
ev. ref. lelkész.

(Vége köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Apró hírek.** *Dr. Gulyás István*, debreceni ev. ref. főgymnasiumi tanárnak, az I. és II-ik gymn. osztály számára írt *Módszeres magyar nyelvtanát* a miniszterium approbálta. Ez alkalomból is örömmel fejezzük ki a felett az elismerés felett, a mely dr. Gulyás István gymn. magyar nyelvtanai iránt minden oldalról nyilvánul s mely ime most a felsőbb helybenhagyást is megszerezte számára. — *Virág István*, főiskolánk kitűnő növendéke, nemrégén széniora, Amerikába ment, a hol egyelőre, mint utazó missionarius-lelkész nyert alkalmazást. E minőségében New-York, New-Gersén és Pennsylvania államokban keresi fel az ott szétszórtan élő s meglehetősen nagyszámu magyar ref. testvéreinket. Meg-

látogatta már az amerikai ref. lelkészeket s egyházakat és prédikált mindenütt. Szép munkáján legyen az Isten áldása!

— **A beregi ref. egyházmegye közgyűlése.** Egy mély vallásos kedélyű, s egyháza iránt szerető szívvel viseltető m.-várii illetőségű házaspár e századnak csaknem az elején két alapítványt is tett; egyiket a debreceni, másikat a sárospataki főiskolában. oly feltétellel, hogy a kamatok adományozásának joga minden időben a beregi ref. egyházmegyéé, közvetve az esperesé. Ezen alapítványt, mely „Halász—Balogh“ néven ismeretes, a debreceni ref. főiskola igazgatósága a tápintézet felállításakor besorozta a tápintézeti alapok közé. Maga ez a körülmény az egyházmegyére még nem lett volna sérelmes, hanem igenis az, hogy a mult évben egy ifjúnak a tápintézeti díjából (70 frt) az alapítványnak a kamatját (40 frt) egyszerűen levonta, vagyis az alapítvány rendelkezése ellenére az adományozást gyakorolta. E felett volt hosszan tartó vita a nevezett egyh. megye közgyűlésén, a mely az esperesnek e tárgyban tett intézkedéseit tudomásul véve, határozatot nem hozott, miután meg akarja várni az igazg. tanács, esetleg a fensőbb hatóság intézkedését.* Az esperesi jelentésnek többi része leginkább helyi érdekű és személyes ügy. Egy lelkésztársunk, Vajas Sándor gulácsi lelkész, purgatoriumából elköltözött ama jobb hazába; Tóth Józsefnek Haláborra, Boros Sándornak pedig Borzsovára való egyhangú elválasztása, illetve meghívása megerősítést nyert. Ugyancsak ezen a gyűlésen tette le esküjét az új tanácsbíró, *Szabó Albert* kir. pénzügyigazgató. A volt atyai papnak a gyermekében — szeretjük hinni — egy kitűnő erőt nyerünk, a ki egyházának az ügyei iránt eddig is mindig érdeklődött, — jó tanácsát, segedelmét ott, a hol lehetett és módjában volt, soha meg nem vonta. Megtúdtuk ezen a gyűlésen azt is, hogy a míg a mostani tanfelügyelőnk képviseli a közokt. kormányt, e megye területén másoknak a vallásos érzületét megsérteni büntetés nélkül nem lehet. Vásáros-Naményban van egy magán iskola, ott történt az, hogy egy ref. növendék a r. kath. vallás tanítójának az oktatásában részesült. Az egyházmegye nem irt fel e miatt, mert a nevezett derék tanfelügyelő, mihelyt tudomására adta ezt neki esperesünk, gyorsan és kiméletlenül intézkedett. B.-Som iskoláját államosította. Mikor már a fensőbb jóváhagyás mindkét részről megvolt, csak ép a megkötött szerződést kellett volna végrehajtani, hát akkor a közokt. kormány — mert pénze nincs reá — az egészet visszavonta. M.-Várinak már sikerült az állami iskola, de hogy ott se legyen teljes az öröm, a szerződés világos rendelkezése ellenére kineveztek egy róm. kath. tanítónőt. Ha tudjuk, hogy az illető egy min. tanácsos úrnak a rokona, hát meg tudunk felelni arra a kérdésre, hogy mire hárul e miatt a blamage; azután meg — úgy-e bizony — ismétlődik ajkunkon az a gúnymosoly, a melyet ama bizonyos „protekcio-ellenes rendelet“ kiadásakor láttunk az emberek arcain. E két utóbbi nem volt ugyan felvéve a tárgysorozat közé, de köztudomású lévén, élénk és heves kommentárokkal kísérték egyes csoportokban. A bíróságnak csak annyi dolga volt, hogy egy darab földnek a használhatási jogát intézte el. *Referens.*

— **A vallás- és közoktatásügyi költségvetés.** Lukács László pénzügyminiszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterium jövő évi költségvetésére vonatkozólag a képviselőház okt. 9-iki ülésében a következőket mondotta: „A vallás- és közoktatásügyi tárcánál rend-

* Tudunkkal a megérintett kérdésben már intézkedett egyházkerületünk. Szerk.

kivüli nagy emelkedés mutatkozik a szükségletben. A többlet egészben véve 5,333.000 korona, a melyből, igaz, 1,932.000 korona nem az állam saját bevételeiből, hanem kölcsönből volna fedezendő, ellenben a rendes kiadások növekedése 3,187.000 koronát, az átmeneti kiadásoké pedig 212,000 koronát tesz ki. — Igen tetemesen emelkedik azonban a felső tanintézeteknek szükséglete, mert e címen 729.000 koronával nagyobb összeget vettünk fel, a mely többlet azonban csak részben valóságos, egy igen jelentékeny részében átfutó természetű és visszavezethető arra az intézkedésre, a melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az egyetemi tanárok fizetésének rendezése és a tanpénzeknek egyforma felosztása tárgyában tenni szándékozik. Ezen intézkedés következtében a tandíjak növekedése és az ugynevezett egyetemi rezervált alapnak inkamerálása folytán a kiadások teljes fedezetet találnak a bevételekben. A mi azonban ezen felül van, az már tényleg valóságos kiadási szaporulat, a mennyiben a dologi kiadások tetemesen emelkednek a kolozsvári kórháznak és a budapesti új kórháznak megnyitása következtében. A középiskolák szükséglete emelkedik 131.000 koronával egy gimnáziumnak és egy reáliskolának államosítása folytán, továbbá annak következtében, hogy a tanári létszám szaporítatván, annak költségei most már egész évre lesznek beillesztve. A felekezeti, törvényhatósági, községi és más iskolák állami segélyezésének címén 111.000 korona kiadási emelkedés van. Igen jelentékeny emelkedés van a népnevelési szükséglet címén, a hol nem kevesebbel, mint 1,436.000 koronával nagyobb összeget irányoztunk elő. Ez első sorban arra vezethető vissza, hogy 200 új népiskolának létesítése van tervbe véve; továbbá az eddig létesített, de az évről csak egy bizonyos részére felvett költségeknek egész évre való kiterjesztése, a létesített iskoláknál új osztályoknak alakítása, a tanári létszám szaporítása és a tanulók számának szaporodása következtében a dologi kiadásoknak emelkedése idézi elő az említett többletet. Egy része azonban: 666.000 korona, a mint már bátor voltam említeni, a községi, felekezeti és állami tanítók fizetésének és ötéves pótlékának rendezésére szükséges. — 108.000 koronával emelkedik a különböző szakiskolák szükséglete. 88.000 korona többletet vettünk fel a vidéki muzeumok és könyvtárak gyarapítására és népkönyvtárak létesítésére és 200.000 koronával emelkedik ezen költségvetés a lelkeszi jövedelem kiegészítéséről szóló törvény következtében. A beruházások a kultusz-tárcánál 1,932.000 koronával emelkednek, a mi az egyetemek, reáliskolák, felső leányiskolák, népiskolák, tanítóképzőintézetek és a szépművészeti muzeum létesítése között oszlik meg, a melynek költségei a pénzügyi tárca által térítettnek meg az ingó állami vagyonban levő értékpapírok egy részének értékesítése által.

— **Iskola felavatási ünnepély.** Nagy és szép ünnepe volt f. hó 4-én *Mézötúr* városának. E napon avatták fel a főtéren épült díszes ev. ref. népiskolát s ugyan e napon tartotta az ünnepségen testületileg részt vevő heves-nagykunsági egyházmegye rendes évi közgyűlését. Az ünnepély fényének emelésére megjelent notabilitások között ott voltak első sorban Lippich Gusztáv a vármegye főispánja, Bagossy Károly kir. tanácsos alispán, Eötvös Károly Lajos kir. tanfelügyelő. Az ünneplő közönség előbb istentiszteletre gyűlt s azután a felavatandó új iskola épületbe vonult, hol az ünnepséget *Horthy István* főrendiházi tag egyházmegyei gondnok nyitotta meg egy eszmékben gazdag, magas-

röptű s nagyszabásu beszéddel, melyben a nevelés és tanítás nagy fontosságát fejtegetve meggyőző érveket hozott fel annak bizonyítására, hogy nincs oly befektetett tőke, mely oly bőven meghozná gyümölcsét, mint az, melyet kulturális célokra fektetünk be. Majd *Turgonyi Lajos* ev. ref. lelkész imát mondott, mely után az iskola ünnepélyesen átadatott rendeltetési céljának. A felavatási ünnepély után közebed volt, hol első sorban *Dorogi Lajos* egyházmegyei esperes Ő Felségére a királyra emelt poharat, majd felköszöntők mondtak: Lippich Gusztáv főispánra, Horthy István egyházmegyei gondnokra, Bagossy Károly kir. tanácsos alispánra, a városra, az egyházra, a népoktatás ügyét szíven viselő s azért lelkesülő kir. tanfelügyelőre, Eötvös K. Lajosra stb.

— **A debreceni kollégium könyvtára.** A Pesti Napló statisztikai kimutatást közöl a magyarországi nagyobb könyvtárakról. De bárholnan vette a P. N. az értesülését, a debreceni kollégium anyakönyvtáráról tévesen írja, hogy körülbelül 32,000 kötet könyv van benne. Mert a kollégium tavalyi évkönyve szerint a kötetek száma 65,523. Ugy, hogy ha a P. N. többi adata helyes, akkor a debreceni kollégium könyvtára a nemzeti muzeum (467,000 kötet), a budapesti egyetem (220,000 kötet), a Benedek-rend pannonhalmi (133,000 kötet) és az esztergomi érsek (101,000 kötet) könyvtára után, ötödik helyen következik Magyarországon. És ennek a kincseket érő, nagy könyvtárnak nincsen megfelelő helyisége. Az alacsony, szűk helyiségben az újabb gyarapodásokat elhelyezni egyáltalán nem lehet. Itt apró tákolások és pótlásokról szó sem lehet, hanem radikális átalakításra van szükség, — de mielőbb.

— **A debreceni nagytemplom fűtése.** Még a múlt év tavaszán adatott be a debreceni ev. ref. presbyterium ülésében egy indítvány a nagytemplom fűtésére vonatkozólag, mert már lehetetlen az átalános közóhaj elől továbbra is elzárkózva maradni. Az indítványt akkor tanulmányozás végett a lelkeszi karnak adták ki, mely nagy körültekintéssel igyekezett megoldani a nehéz feladatot, a mennyiben ily nagy helyiségben úgy a légvonat elkerülése, mint a fűtés lehető olcsóvá tétele komoly tanulmányokat igényel. A lelkeszi kar Kugler Mihály mérnököt, az e téren elismert szakférfiút kérte fel tervezet készítésére, ki pár hét előtt eleget is tett a megbízásnak és külföldi i ynemű berendezések tanulmányozása alapján oly tervet mutatott be, mely minden tekintetben megfelelőnek látszik. Kugler, ki pár évvel ezelőtt még Debrecen előkelő társadalmának egyik legkedveltebb tagja volt, központi légfűtést tervez szellőztetéssel egybekötve; a fűtő testek és ventilátorok a nyugoti torony alatt levő helyiségekben szereltnének fel, a meleg levegő légüstök által hajtatik a templom belsejébe és pedig minden egyes ülőhely alá külön, mi által teljesen egyenletes és légvonat nélküli fűtés áll elő. Az összes költségek 12,000 frtra rugnak. Mint halljuk, a presbyterium már legközelebb foglalkozni fog az ajánlattal.

— **A debreceni Páli Szent Vincze-egyesület** múlt évi jelentése akadt a kezünkbe. Ezt az egyesületet 1895-ben *dr. Wolafka Nándor* címz. püspök és nagy prépost-plébánus hozta létre, ő az egyházi elnöke is. Az egyesület felekezeti különbség nélkül nyújt segélyt a szűkölködőknek, de tisztikara és választmánya egészen katolikus. Mindnyájan tudjuk, hogy ez egyesület egyik ága annak a kiterjedt kath. propagandának, a mely az utóbbi időben Debrecenben megindult és hogy sikeresen működik, mutatja az, hogy három év alatt 151 ev. ref. családot segítéyzett. Hogy ennek mi lesz az ára és a

következménye, azt majd a jövő mutatja meg. Talán mégis itt volna már az ideje, hogy komolyan foglalkozzunk a népes, nagy, de a maga nagyságában össze nem tartható debreceni ev. ref. egyház decentralizációjával. Akkor bizonyára több veszendő lelket megmenthetnénk!

— **Szélsőségek a középiskolai tanításban.** Olvaszuk, hogy az angolok reformálni akarják a középiskolai tanítást. Miért? Mert, mint a reform. hívei mondják, a legfőbb súlyt a *jellemképzésre* fekteti, s mellette elhanyagolja az ismeretszerzést és a tudományos érdekeltést. Mi eddig úgy szerettünk hivatkozni Angliára, mint az embernevelés classikus hazájára, a hol vallásos és jellemes embereket is nevelnek és nem pusztán ismeretbábokat. Ime kitűnik, hogy a derék angolok e téren túlzásba mentek s maguk kívánnak több ismeretet, mint amennyit a mostani tanítási rendszer mellett szerezhhetnek. Mi a német befolyás alatt éppen az ellenkező szélsőségig mentünk már odáig, a hol a tanár csak tanítómester és minden nevelői hatása merő illúzió. Megtömjük jobbról-balról a tanulókat ismerettel, de szívének, jellemének képzésére alig fordíthatunk időt és gondot. Jó volna a tanításban mindenfelé visszatérni a Horatius aurea mediocritásához!

— **Ötvenéves találkozó.** Az 1849. évi november 7-én a *debreceni* evangélikus református főiskolában ötven ifju subszribált. Ezek ezzal a fogadással hagyták el a híres Alma matert, hogy ötven év múlva ugyanott találkoznak. Közeledvén a ritka évforduló napja, *Eszényi Sándor* nyugalmazott községi elemi iskolai igazgató a napokban meghívót bocsátott ki a találkozóra. A tanuló-társak, kik között számos lelkész, tanár és tisztviselő van. *Debrecenben a főiskola háznagyi hivatalában találkoznak november 7-én, reggel 8 órakor.* A tanuló-társak közül még negyvenhárman vannak életben.

— **Spanyolországban** néhány fanatikus az ország hanyatlását onnan akarja származtatni, hogy az újabb időkben nem hódoltak elég következetesen az inquisitio szellemének. Ezek az alkotmányt, a mely lelkiismereti szabadságot biztosít, úgy akarják értelmezni, miként a protestánsoknak csak annyi joguk van, hogy *titokban* úgy gondolkozhatnak, ahogy akarnak, de különben Spanyolországot a vatikánnal kötött szerződéseire arra kötelezik, hogy csukjon be minden cultus-helyiséget és minden iskolát, a mely nem katolikus s a más vallásúaknak mindenféle tevékenységét, így a protestáns missiót is, nyomja el. Ezzel ellentétben két képviselő azzal az indítvánnyal fordult a corteshez, hogy törölje el az 1838 óta alapított rendeket és zárdákat, a jezsuitákat pedig szövetségeseikkel együtt utasítsa ki az országból.

— **Fortuna otthona.** Az osztálysorsjáték utolsó húzásán a 600,000 koronás jutalom nyeresemény a rendkívül szerencsés és hírneves *Gaedicke A. főgyűjtő-déjében* (Budapest, Kossuth Lajos-utca 17.) vásárolt 62551. számú sorsjegyre esett. Ezen főelárúsító kifizetett már vevőinek egy 400,000 koronás főnyereményt, kétszer 100,000 koronás főnyereményt, háromszor 60,000 koronás főnyereményt. I. osztályú sorsjegyek ezen szerencsés főelárúsítónál már most kaphatók.

TARTALOM-JEGYZÉK: Javaslat az egyházak egyöntetű osztályozása tárgyában. F. Varga Lajos. — Tárca: Adatok Szatmárvármegye levéltárából. Berey József. — Közéletünk: Lelkész, tanító, kántor — és tanár a ref. egyházban. Exul. — Irodalom. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: 73. A tamásdai ev. ref. egyház története. Bethlendy Sándor. — Különfélek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**
Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

NEUMANN M.

Magyarország legnagyobb és legrégebb

férfi-, fiu- és gyermek-ruha telepe

DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Pontos czimemre figyelni tessék.